

SALAT Levente

Integrarea europeană și dilemele științelor politice

Procesul de integrare europeană, în general, și dificultățile de extindere spre est a Uniunii, în special, au creat un context în care devine din ce în ce mai evident că redefinirea unor concepte fundamentale ale științelor politice este inevitabilă. Deși argumentele euroscepticismului sînt multe și rafinate, există și opinii conform cărora ceea ce se întîmplă în prezent pe scena europeană este de bun augur, și că experimentarea unor forme noi de comunitate politică poate spori gradul de libertate și de participare democratică a unui număr însemnat de persoane din regiuni întinse ale lumii.

Într-un studiu dedicat relației dintre cetățenie și identitate națională, problemă explorată în contextul integrării europene, Jürgen Habermas, unul dintre autorii care au dominat cu autoritate dezbaterile în această materie din anii '90, semnalează în acest sens câteva probleme fundamentale.

Nu se poate trece cu vederea, spune Habermas, că aînt conceptul de *integrare politică*, cît și noțiunea de *proces democratic*, a căror aplicare la nivel european este o preocupare majoră a zilelor noastre, au fost experimentate pînă în acest moment doar în cadrul statelor naționale. Felul în care Comunitatea Europeană a reușit, cel puțin în cele de pînă acum, să instrumentalizeze cele două concepte, trezește suspiciuni dacă nu cumva „așteptările normative pe care le-am asociat cu rolul cetățeniei democratice au fost întotdeauna pure iluzii. Nu cumva simbioza temporară a republicanismului cu naționalismul n-a făcut altceva decît a mascat faptul că exigenta noțiune a cetățeniei se potrivește, în cel mai fericit caz, relațiilor mai puțin complexe pe care le putem înțeli în comunități omogene din punct de vedere etnic și cultural?” Răspunsul pe care îl dă chiar autorul citat cu cîteva pasaje mai încolo este fără echivoc: „Ideea republicană clasică a integrării politice conștientă a unei comunități de persoane libere și egale este un concept mult prea concret și mult prea simplu, mai ales dacă îl folosim în condiții moderne avînd în vedere o națiune, adică o comunitate, care este omogenă din punct de vedere etnic și caracterizată prin tradiții și istorie comună.” (Habermas, 1995: 265-266 respectiv 269.)

Performanțele statului-națiune în privința acestor funcții de bază au fost într-adevăr remarcabile, precizează Habermas într-un alt loc, ac esta reușind în opinia lui să ofere un cadru stabil pentru „o solidaritate abstractă, mediată pe cale legală” prin instituția cetățeniei egale, precum și o legitimitate democratică bazată pe participare politică și o formă eficientă de integrare socială: „pentru a-și îndeplini funcția integrativă cetățenia democratică trebuie să însemne mai mult decît un simplu statut legal, și anume, trebuie să devină focalul culturii politice comune”. (Habermas, 1996: 289.) Avem toate motivele însă, precizează tot Habermas, să ne îndoim că aceleași idei funcționează la fel de bine în condițiile societăților care devin din ce în ce mai complexe și mai diverse.

Diversitatea formelor de viață, în sensul cultural, etnic sau religios al termenului, este, în opinia lui Habermas, o realitate a zilelor noastre care ne îndepărtează pe zi ce trece de formatul statului-națiune. În aceste condiții, ori de cîte ori ne întîlnim cu fațada îngrijită a omogenității culturale avem toate motivele să suspectăm „sustinerea prin metode opresive a unei culturi majoritare hegemonice”. În condițiile lumii contemporane realitatea societăților multiculturale „nu are alternative decît dacă recurgem la politici de purificare etnică”. (Ibid.)

Soluția pe care Habermas o întvede în fața acestei provocări este renunțarea la naționalism și încoluirea acestuia cu un *patriotism constituțional*, introducînd astfel un concept care a cîștigat notorietate în dezbaterile din ultimii ani. „Dacă diferitele subculturi cu caracter etnic, cultural sau religios doresc să conviețuiască și să interacționeze în condiții de egalitate în cadrul aceleiași comunități politice, cultura majoritară trebuie să renunțe la prerogativul istoric de a defini termenii oficiali ai culturii politice *generalizate* menită să fie împărțită de toți cetățenii, indiferent de proveniența și de forma de viață a acestora. Nivelul acestei culturi politice trebuie separat cu grija de nivelul subculturilor și al identităților prepolitice (inclusiv de cel al majorității), care merită să fie protejată fiecare în egală măsură din moment ce se conformează cu principiile constituționale. Pe această bază naționalismul poate fi înlocuit cu ceea ce am putea numi patriotism constituțional.” (Ibid., italice în original.)

Consecințele normative ale acestor opinii sînt semnificative. Se impune în primul rînd admiterea nevoii de redefinire a conceptului tradițional de cetățenie, care trebuie să devină „un cadru potrivit pentru dialectica între egalitatea concepută în sens legal și cea actuală

”, capabil să acomodeze forme diverse de viață. În al doilea rînd, statul constituțional modern trebuie să adopte o „autodefinire efectuată în termeni 'post-naționali'”. Sub presiunile pluralizării interne și ale globalizării din exterior „statul-națiune nu mai poate asigura un cadru propice pentru cetățenia democratică în viitorul apropiat. Ceea ce pare necesar este dezvoltarea unor capacități pentru acțiune politică aînt la nivelele supra-statale, cît și la cele inter-statale.” (Habermas, 1996: 293.)

În pofida gravității formulărilor la care recurge Habermas, marele filosof manifestă un optimism moderat privind șansele de reușită ale omenirii în fața acestor provocări. Soluția o vede în apariția regiunilor supranaționale de tipul Uniunii Europene, în cadrul cărora idealul republican poate fi salvat prin transcenderea aînt a limitelor cît și a limitărilor statelor-națiune. În opinia lui „cele patru libertăți” ale *Tratatului Comunitar*, împreună cu prevederile *Tratatului de la Maastricht* vor avea efectul unei mobilități orizontale sporite în spațiul Uniunii, ceea ce va multiplica ocaziile de contact între cetățenii comunitari aparținînd diverselor grupuri etnoculturale. Imigrația din Europa Centrală și de Est cît și din Lumea a Treia, chiar dacă va fi ținută sub un control riguros, va spori și ea caracterul multicultural al societăților din țările membre. Aceste modificări ale structurii populației vor genera tensiuni în mod inevitabil, însă dacă ele vor fi „procesate în mod productiv”, pot deveni sursa unei mobilizări sociale creative, ale unor mișcări sociale noi, care ar putea juca un rol hotărîtor în trezirea interesului cetățenilor uniionali pentru problemele publice. Habermas este încrezător, totodată, în rolul pe care dilette culturale și mass-media îl vor juca în crearea unei opinii publice europene și în conturarea aceluia „patriotism constituțional european” pe care îl vede realizabil aidoma exemplului elvețian.

În general, Habermas consideră că după epuizarea experimentelor imperiale, Europei i s-a dat o șansă nouă. În valorificarea ei nu se mai poate folosi, însă, de vechile metode ale politicii impuse cu forța. Dacă șansa există într-adevăr, aceasta nu poate fi exploatată decît prin „proces non-imperial bazat pe ajungerea la înțelegere cu, și învătarea de la, alte culturi”. (Habermas, 1995: 270-271.)

Nevoia unei abordări post-naționale este tema care îl preocupă și pe Andrew Linklater, specialist în relațiile internaționale, într-o importantă lucrare recentă (Linklater, 1998). Unul din motivele reconsiderării conceptului de comunitate politică care îl preocupă pe Linklater este legat tocmai de conștientizarea crescîndă, în teoria politică și socială contemporană, a incompatibilității dintre *universalismul etic* și respectul pentru *diversitatea umană*. Nevoia realizării unui echilibru între universalitate și diferență are consecințe în mod inevitabil și în ce privește arhitectura statului, care va fi nevoit, susține Linklater, „să renunțe la multe din puterile sale suverane clasice și la presuposițiile sale naționaliste, urmînd să angajeze autorități sub-naționale sau sub-statale, precum și transnaționale într-un sistem efectiv de administrare comună.” Aceste „autorități” nu ar fi suverane în sensul clasic al termenului, „dar vor încuraja proliferarea loialităților și identităților”, contracarînd astfel caracterul totalizator al conceptului clasic al cetățeniei. (Linklater, 1998: 197.)

Transformările intervenite în caracteristicile comunității politice vor avea ca efect, printre altele, și „divortul cetățeniei de stat”, ceea ce implică în mod inevitabil reconsiderarea radicală a conceptului de cetățenie. Ceea ce se întîmplă în contextul Uniunii Europene, în special după momentul Maastricht, este în opinia lui Linklater un prim pas spre o *cetățenie transnațională*. Decuplarea noțiunii de cetățenie din contextul național înseamnă în mod implicit că diferitele forme de manifestare a conceptului vor viza de acum încolo patru spații geografice posibile: localitatea sau regiunea restrînsă, statul, o regiune internațională și lumea propriu-zisă. Această evoluție va exercita o presiune asupra fuziunii dintre suveranitate, teritorialitate și cetățenie care a fost temelia filosofiei politice de mai bine de trei sute de ani, în așa numita eră westfaliană. În interpretarea lui Linklater, caracteristica principală a comunității politice „post-westfaliene” este tocmai eliberarea conceptului de cetățenie din această fuziune, și recunoașterea că ea poate fi într-o relație multiplă cu autoritățile de diferit nivel și cu diferitele forme de loialitate.

Era „post-westfaliană” este caracterizată printr-un „angajament normativ” pentru drepturile civice, politice, sociale și culturale ale cetățenilor. Formele acestor drepturi sînt variate și inovative în multe privințe, aflăm de la Linklater, incluzînd „drepturi sociale transnaționale” (de mare importanță în contextul globalizării capitalismului), elementele unei „democrații internaționale” (prin devoluția puterii la autorități sub-statale care dobîndesc un statut în dreptul internațional și devin astfel actori independenți într-o democrație supra-statală), sau ale unei „democrații cosmopolite” chiar (prin implicarea cetățenilor și a străinilor într-o activitate legislativă comună în cadrul unei comunități de discurs deliberativ), cît și măsuri speciale (politici de recunoaștere oficială, diferite forme de autonomie și dreptul de a fi reprezentat în organizații internaționale) menite să prevină marginalizarea regiunilor și culturilor vulnerabile care sînt frecvent neglijate de cei influenți.

Modificările pe care le va suporta comunitatea politică vor avea drept urmare și o „extindere” a noțiunii de cetățenie, aînt pe orizontală cît și pe verticală. Forme „înalte” ale cetățeniei se întved deja în „societatea internațională europeană”, iar formele mai „joase” sînt menite să sporească puterile comunităților locale și ale „națiunilor minoritare”. Privită din această perspectivă „Europa rămîne lo-

cul cel mai încurajator pentru dezvoltarea unor forme noi de comunitate politică, care promovează autonomia umană în condițiile în care statele au capacități reduse de garantare a drepturilor pentru toți cetățenii”. Aranjamentele post-westfaliene vor reuși totodată să reconcilieze într-o măsură mult mai mare cerințele universalității cu cele ale diversității, prin asigurarea unui echilibru între loialitățile locale și naționale pe de o parte, și afinitățile mai abstracte de tip cosmopolit pe de alta. Progresul cel mai semnificativ în această direcție va fi apariția unor variante de comunități politice care „vor internaționaliza demersurile pentru eliminarea formelor nedrepte ale excluderii”. (Linklater, 1998: 202-203.)

Discursul lui Linklater se întîlnește cu elemente esențiale din previziunile lui Habermas. După toate aparențele, aînt Habermas cît și Linklater sînt convinși că diversitatea etnoculturală a lumii reprezintă o provocare majoră față de care noțiunile tradiționale ale filosofiei politice – comunitate politică, statul național sau conceptul de cetățenie – se dovedesc a fi neoperante, nerelevante chiar, pierzîndu-și capacitatea integrativă care le-a asigurat succesul și eficiența în ultimele două secole. Schimbările intervenite în situația politică a lumii, în decursul ultimului deceniu mai ales, impun reconsiderarea acestor concepte, susțin cei doi autori iluștri, ceea ce presupune explorarea unor direcții noi ale gîndirii inovative în domeniul științelor politice. Amîndoi sînt încrezători privind șansele procesului de integrare europeană, și consideră că ceea ce se întîmplă azi pe scena politică europeană este de bun augur pentru inovația socială și etnopolitică de care stabilitatea lumii are aînta nevoie. Părerile celor doi coincid și în privința unui viitor mai îndepărtat, considerînd deopotrivă că formele de cetățenie „post-națională” sau „internațională” pe care Comunitatea Europeană le experimentează în momentul de față, sînt doar forme tranzitorii către o „cetățenie mondială” care urmează să se generalizeze.

Se cuvine menționată în acest context și poziția lui Helmut Dubiel, care oferă argumente adiționale, demne de luat în considerare, în susținerea nevoii de reconsiderare a conceptelor tradiționale de integrare politică (Dubiel, 1998). După ce ne reamintește că noțiunea de cetățenie, în pofida retoricii bazate pe ideea *includerii*, instituționalizează practic, prin legătura ei intrinsecă cu statul național, *excluderea* a celor care nu sînt considerați îndreptățiți să beneficieze de avantajele calității respective, Dubiel încearcă să identifice acea „formă justificabilă și legitimă de excludere”, pe care poate fi întemeiat conceptul de „cetățenie europeană”. Problema astfel formulată este o veritabilă provocare, din moment ce, dacă ar fi să recugem la cele două argumente clasice prin care statul național justifică excluderea – *ius sanguinis*, respectiv *ius solis* –, ideea cetățeniei europene ar putea să pară din start *contradictio in adiecto*. Trezînd în revistă forme mai subtile ale argumentelor care pot justifica excluderea, cum ar fi apartenența culturală sau împărțirea unei culturi politice integrative, și subliniind ineficiența acestora în a oferi o bază solidă pentru ideea excluderii, Dubiel ajunge la concluzia că problema cu care se confruntă noțiunea cetățeniei transnaționale ar putea fi pînă la urmă faptul că ceea ce se urmărește – mai mult sau mai puțin conștient – prin procesul de integrare europeană nu este altceva decît „un echivalent supra-național, european al statului-națiune”, un fel de super-stat european, mai concret. Această formă a integrării politice este bazată însă, pe solidaritatea dintre membri, concretizată în capacitatea morală de a împărțasi resurse materiale limitate, ceea ce nu se poate pretinde în contextul uniunii statelor europene contemporane, cel puțin dacă dorim să evităm dereglările serioase ale pieței forței de muncă sau colapsul sistemului serviciilor sociale. În era „post-națională” care se conturează, trebuie să se țină cont de forme de solidaritate aînt la nivel subnațional cît și la cel supra-național, ceea ce impune găsirea unor forme diferențiate de „incluziune reflexivă”. În opinia lui Dubiel, aceste forme inovative ale integrării politice vor dezlega în final tradiționala unitate dintre democrație și statul național, experimentînd forme transnaționale și globale ale democrației. (Dubiel, 1998: 370-373.)

Într-un studiu dedicat problemei pluralismului în cadrul Uniunii Europene, Percy B. Lehning este preocupat și el de acea „structură instituțională” care se potrivește cel mai bine concepției „pan-naționale” a cetățeniei. (Lehning, 1997: 107-125.) Cu toate că nu avem nici un motiv, afirmă el, să presupunem că o „cetățenie eficientă” nu este posibilă decît în cadrul statului național, ar fi la fel de neîntemeiat să ne imaginăm că prin transcenderea granițelor și prin conceperea formelor transnaționale ale cetățeniei, problemele generate de pluralismul etnic și cultural vor dispărea ca prin minune. Problemele pe care le-am întîlnit în cadrul statului național vor fi regăsite cu siguranță și în spațiul comun european, unde ne vom lovi probabil de și mai mult pluralism.

În fața acestei provocări, soluția pe care Lehning o întvede este abordarea contractariană, iar forma instituțională (de guvernare) care se potrivește în opinia lui cel mai bine cu noțiunea reconsiderată a cetățeniei este *federalismul*. Invocînd opinia autorizată a lui Habermas – care la rîndul lui se folosește de un termen notoriu consacrat de Rawls – Lehning optează pentru o soluție federală în care diferitele entități naționale sînt interconectate printr-o cultură politică comună, caracterizată de un consens prin suprapunere (*overlapping consensus*), făcîndu-se astfel un pas important spre depășirea situației de *modus vivendi* instabil ce caracterizează deocamdată toate soluțiile alternative federalismului.¹ Acest consens prin suprapu-

neres-ar concretiza în „patriotismul constituțional” al lui Habermas, regăsit de data aceasta la nivel federal, și aceeași comuniune de cultură politică ar putea oferi, în opinia lui Lehning, baza unei identități comune de cetățean comunitar, ce ar putea depăși rivalizarea identităților întemeiate pe apartenență națională. (Lehning, 1997: 119)

Din punct de vedere al formei instituționale viitorul Uniunii Europene este deocamdată incert, și este greu de prezis cu certitudine dacă procesul integrării va urma calea evoluției spre *federalism* sau spre o soluție *interguvernamentală*. Chiar dacă majoritatea teoreticienilor înclină să creadă că formele de cooperare interguvernamentală vor eșua în administrarea multitudinii de probleme care se vor ivi cu sporirea gradului de interdependență, și că o politică federală ar avea șanse mai mari în oferirea unei perspective mai prospere și mai sigure pentru cetățenii Europei, echilibrul între forțele care militază pentru soluția federală și cele care urmăresc păstrarea unui grad mai mare de independență a statelor naționale pare, deocamdată, de neclintit.

O evoluție recentă, interesantă în acest sens, este totuși discursul rostit de Joschka Fischer la Universitatea Humboldt din Berlin, la 12 mai 2000 (Fischer, 2000). Făcând un scurt bilanț al procesului de integrare și precizând de la bun început că sarcina majoră a epocii pe care o trăim este „să așezăm și această ultimă cărămidă a construcției europene, integrarea politică”, Fischer vede două obiective mari pentru viitorul imediat: derularea în cel mai scurt timp posibil a procesului de lărgire spre est și sud-est a Uniunii și, în mod simultan, menținerea capacității sale de acțiune.

Între cele două obiective se poate sesiza ușor o oarecare tensiune, ceea ce nu-i scapă în mod evident nici lui Fischer, care se întreabă în felul următor: „Cum poate fi imaginat un Consiliu al Europei cu treizeci de șefi de stat și de guvern? Cum putem împăca treizeci de interese, să luăm decizii și să mai și acționăm în actuala structură organizațională a Uniunii? Cum vrem să evităm ca Uniunea să devină total confuză, iar compromisurile să devină tot mai stranii și tot mai greu de sesizat, și în ultimă instanță, gradul de acceptabilitate în rândul cetățenilor a acestui spațiu să ajungă cu mult sub punctul de în-

rea celor mai îndărătnice piedici în calea integrării. Noutatea relativă în poziția oficială a Germaniei Federale constă totuși în lansarea unei invitații de a constitui un grup mai mic, de avangardă, al statelor membre, care să funcționeze ca „punct gravitațional”, sau ca „motorul integrării politice”, care „să conțină toate elementele federației de mai târziu”: un contract european de bază, un guvern, care în cadrul Uniunii ar putea reprezenta poziția statelor membre ale grupului în cât mai multe probleme posibile, un Parlament puternic și un președinte ales în mod direct. Grupul de avangardă – se precizează în discursul lui Fischer – nu va fi niciodată exclusivist, va rămâne deschis tuturor statelor membre și candidate care își vor declara dorința de participare.

Elementul de noutate care va avea cu siguranță efecte importante în viitorul apropiat al integrării, este declararea fără echivoc a faptului că „întărirea colaborării nu duce automat” spre obiectivul major: federația europeană. Acest obiectiv „presupune un act de refundare conștientă a Europei”.

Restângerea proiectului de federalizare a Europei, cel puțin într-o primă etapă, la un grup forte al celor care sînt dispuși și pregătiți totodată, este semnalul unui realism politic justificat, ceea ce nu îi va scuti însă pe cei care se vor implica în implementarea acestui proiect, de dificultăți nebanuite deocamdată, datorate complexității ieșite din comun a inițiativei. Cum evaluarea șanselor de succes a acestei variante de integrare europeană nu poate fi sarcina prezentei lucrări, trebuie să ne limităm în acest context la semnalarea unei interesante încercări de evaluare a *costurilor și a beneficiilor culturale* probabile ale proiectului de federalizare, realizată de Peter M. Leslie.

Într-un studiu elegant articulat și extrem de bine documentat, Leslie încearcă să ofere un răspuns la o întrebare care surprinde elemente esențiale ale dilemei europene, formulată în felul următor: „Care aspecte ale regimului federal se vor dovedi cele mai eficiente în valorificarea beneficiilor non-culturale ale unui stat de dimensiuni mari, realizînd (sau păstrînd) totodată, beneficiile culturale ale unui stat mai mic?” Sau, altfel spus: „În ce măsură este posibil să generăm, prin federalizare în sus, un set de beneficii non-culturale

la un or puncte de vedere adesea divergente într-o veritabilă matrice a relațiilor etnopolitice, dar și dinamica procesului, care implică un complex de relații dintre „federalizarea în jos” a statelor unitare și „federalizarea în sus” a statelor-națiune existente.

Concluziile care se pot desprinde totuși din analiza lui Leslie vizează în principal două aspecte. În primul rând, referitor la întrebarea dacă este posibil în principiu să profităm de beneficii economice și de securitate de pe urma federalizării la un cost cultural acceptabil pentru comunitățile naționale, părerea analistului este că acest lucru pare realizabil la prima vedere prin redistribuirea competențelor economice și de securitate la nivel federal și garantarea independenței statelor membre în privința politicilor culturale, în realitate însă, separarea celor două aspecte este mai anevoioasă. Menirea competențelor federale economice și de securitate este să impună măsuri concrete de integrare economică și militară, la care se adaugă de obicei, prin natura lucrurilor, și obligații de protecție a mediului. Aceste măsuri inerente procesului de integrare exercită o presiune omogenizantă asupra statelor membre, la care reacția acestora este de regulă sporirea suportului public pentru susținerea culturilor naționale, ceea ce poate frîna, sau bloca în totalitate, demersurile întreprinse în vederea federalizării.

Al doilea aspect pe care Leslie îl analizează este măsura în care diversitatea etnoculturală și lingvistică este un impediment pentru federalizare, și efectul pe care măsurile de descentralizare îl pot avea asupra aplanării tensiunilor și a conflictelor din cadrul comunităților mixte din punct de vedere cultural. La o primă analiză pare de necontestat, opinează Leslie, că descentralizarea în asemenea condiții este soluția cea mai eficientă pentru liniștirea sentimentelor de frică pe care membrii comunităților minoritare o împărtășesc, deoarece oferă garanții împotriva asimilării și asigură un climat de securitate colectivă pentru grupurile respective. Un echilibru providențial în divizarea competențelor la diferite nivele ale aranjamentului federal „poate deveni un factor important al stabilității pe termen lung”. Cerințele acestei stabilități impun însă și o evaluare privind posibilitățile de exploatare a libertăților astfel cîștigate, în vederea separării și destabilizării situației în ansamblu – acestea reprezentînd practic costurile probabile ale federalizării de care ar trebui să se țină seama. Leslie concluzionează în această privință, că o combinație a diferitelor măsuri de descurajare a separatismului, cum ar fi penalitățile economice sau amenințarea cu forța militară, pot asigura doar pe termen scurt stabilitatea integrării de tip federal. Viabilitatea pe termen mediu și lung a aranjamentelor federale în condițiile diversității culturale și lingvistice poate fi asigurată doar dacă „cele comunități culturale care participă în federație au sisteme de valori similare, sisteme care sînt compatibile între ele și care se susțin reciproc”. (Leslie, 1996: 162.)

Dilemele științelor politice, în general, și ale filosofiei politice normative, în particular, sînt deci, în contextul procesului de integrare europeană, destule și profunde. Cum relația filosofiei politice normative – în cadrul căreia se înscriu majoritatea opiniilor trecute în revistă în cele de mai sus – cu practica politicii este una destul de controversată, atenționările normative ale teoriei neobligînd în general pe nimeni la nimic, va fi extrem de interesant de urmărit dacă în anii ce vin voința politică va reuși să țină cont de recomandările filosofiei politice, sau din contră, realizînd consecințele probabile ale acestor recomandări, se va replia, retrăgîndu-se în spatele conceptelor tradiționale, încetinind semnificativ procesele de integrare.

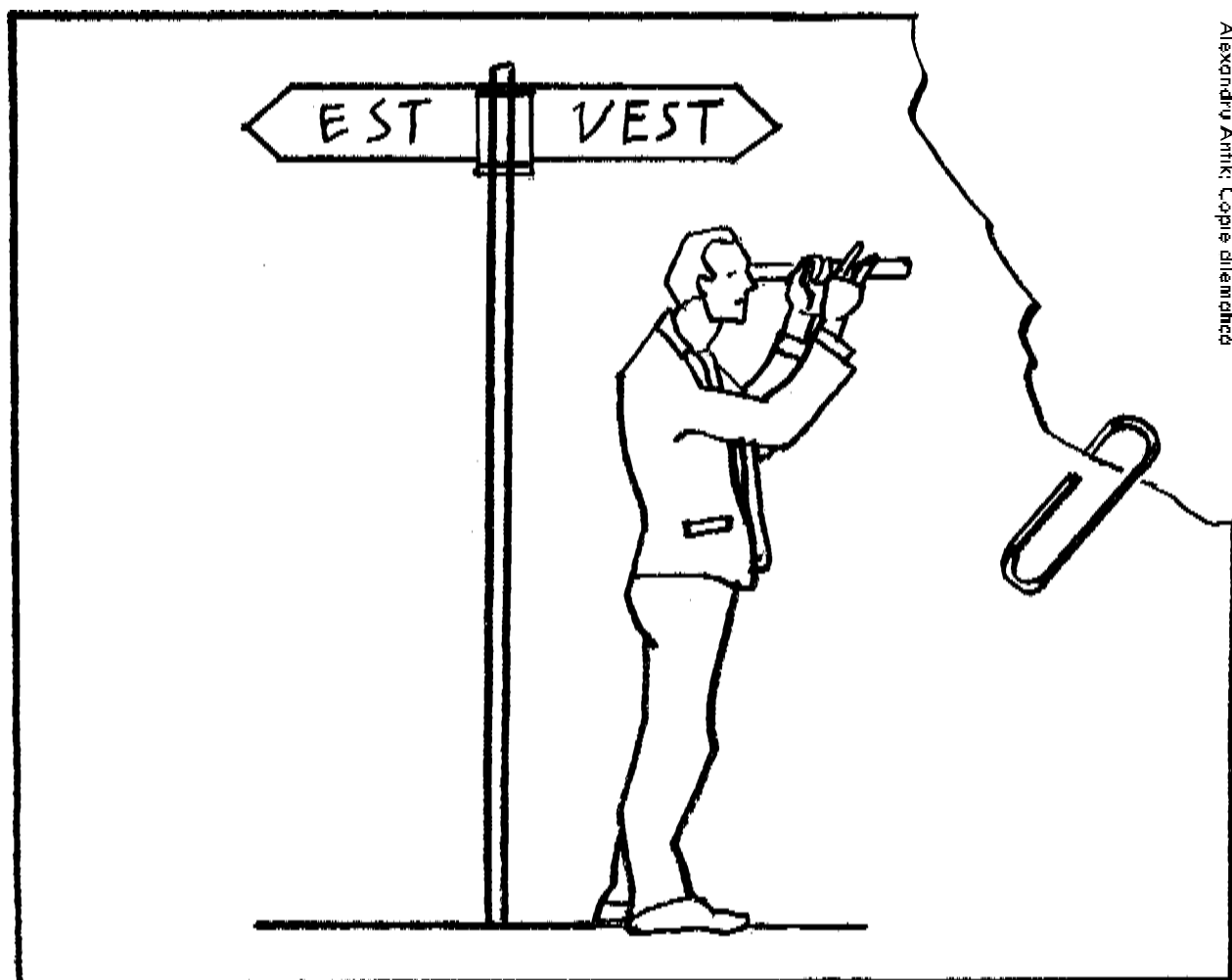
Bibliografie:

1. Helmut Dubiel: „The Future of Citizenship in Europe”, în *Constellations*, vol. 4 (1998) no. 3.
2. Joschka Fischer: „Federația europeană”, în *Provincia*, anul I (mai 2000) nr. 2.
3. Jürgen Habermas: „Citizenship and National Identity. Some Reflections on the Future of Europe”, în Ronald Beiner (ed.): *Theorizing Citizenship*, Albany: State University of New York Press, 1995.
4. Idem: „The European Nation-State – Its Achievements and Its Limits. On the Past and Future of Sovereignty and Citizenship”, în Gopal Balakrishnan (ed.): *Mapping the Nation*, London–New York: Verso, 1996.
5. Percy B. Lehning: „Pluralism, Contractarianism and European Union”, în B. Lehning – A. Weale (eds.): *Citizenship, Democracy and Justice in the New Europe*, London–New York: Routledge, 1997.
6. Peter M. Leslie: „The Cultural Dimension”, în Joachim Jens Hesse – Vincent Wright (eds.): *Federalizing Europe? The Costs, Benefits, and Preconditions of Federal Political Systems*, Oxford: Oxford University Press, 1996.
7. Andrew Linklater: *The Transformation of Political Community. Ethical Foundations of the Post-Westphalian Era*, Cambridge: Polity Press, 1998.

Notă

* Lehning citează următorul pasaj din Habermas: „Într-o viitoare Republică Federală a Statelor Europene aceleași principii legale ar trebui să fie interpretate din punctul de vedere al diferitelor tradiții și istorii naționale. Fiecare tradiție națională trebuie reinterpretată în așa fel încît să fie relaționată cu celelalte culturi naționale. Toate trebuie interconectate într-un *consens prin suprapunere* reprezentat de cultura politică împărtășită la nivel supranațional în cadrul Comunității Europene. O ancorare particularistă de *acest gen* nu poate împietri asupra semnificației universaliste a suveranității populare și a drepturilor umane/omului.” (Lehning, 1997: 117. Italicele aparțin lui Lehning.)

1957, Miercurea Ciuc; Centrul de Resurse pentru Diversitate Etnoculturală, Cluj, președinte executiv; UBB, Facultatea de Științe Politice, lector.

Alexandru Anih: Copie diletantă

ghet?” O serie de întrebări dificile, la care există totuși, spune Fischer, un răspuns foarte simplu: „Uniunea trebuie să treacă – prin extinderea sistemului parlamentar – de la uniunea statală la o federație europeană”. Acest lucru nu înseamnă nici mai mult nici mai puțin, decît „un Parlament și un guvern european, care și-ar exercita efectiv puterea executivă și legislativă în cadrul federației”, care la rîndul ei ar fi bazată pe un „contract constituțional”.

Pentru ca proiectul federalizării să aibă șanse de succes, acesta trebuie să se bazeze pe o divizare a suveranității între Europa și statele naționale, astfel încît instituțiile celor din urmă să nu se devalorizeze și să nu dispară cu totul. Fischer vede posibile divizarea suveranității și aplicarea principiului atît de disputat al subsidiarității doar în măsura în care Parlamentul european va reuși o dublă reprezentare: „cea a statelor naționale și cea a cetățenilor Europei”. Acest lucru însă, poate deveni o realitate „numai dacă Parlamentul european reușește într-adevăr să împace elitele politice și opinia publică a diferitelor națiuni.”

În afara opțiunii clare și ferme pentru federalism, dilemele vechi reapar, și se pare că nu se poate vorbi de un progres vizibil în depășiri-

(înainte de toate, economice) la un preț calculat în termeni culturali cît mai scăzut, și să generăm în același timp, prin federalizare spre jos, un set de beneficii culturale fără ca acest lucru să ne coste în termeni non-culturali (economici și de securitate)?” (Leslie, 1996: 123.)

Ortoate că demersul analitic al lui Leslie este nuanțat, încercînd să țină cont atît de varietatea de puncte de vedere ale estimării raportului cost-beneficii, cît și de diversitatea contextelor în care problema poate apărea, sau însăși de relativa ambiguitate și de caracterul preponderent subiectiv al termenilor „cost/beneficii culturale/non-culturale”, concluziile la care ajunge sînt mai mult speculative, acest lucru semnalînd o dată în plus rămînerea în urmă a instrumentelor conceptuale de care dispunem la ora actuală față de complexitatea fenomenelor de integrare etnopolitică ale lumii contemporane.

Agregarea unui bilanț credibil al costurilor și beneficiilor rezultate din federalizarea Europei este deci dificil de realizat. Aspectele de care orice inițiativă de acest gen trebuie să țină cont privesc nu doar complexitatea structurală a problemei, fiind nevoie de reconcilierea